

La reivindicació de la pluralitat lingüística de les Espanyes

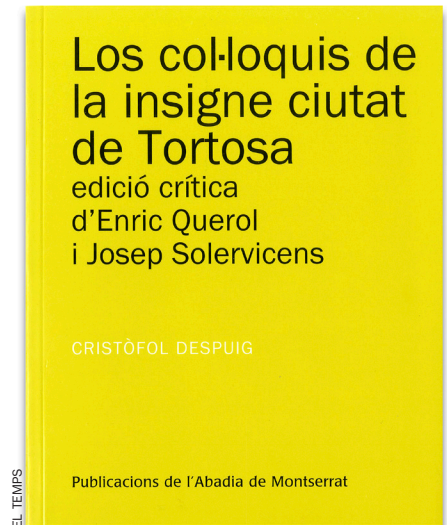
El catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de València Antoni Ferrando analitza les opinions que Despuig aboca als 'Col·loquis' sobre l'origen de la llengua, el nom que se li dóna a València, els usos sociolingüístics i la lleialtat al català.

La unió purament dinàstica de la Corona d'Aragó i del regne de Castella (1479), fruit del matrimoni dels respectius reis, Ferran II i Isabel I, es consolidà el 1516, en convertir-se el seu nét, el flamenc Carles I (1516-1556), en monarca únic d'ambdues corones, bé que compartint-ne la titularitat amb la seua mare, Joana d'Aragó. Però tres anys després, Carles I, de llengua francesa i flamenca, es convertí també en emperador d'Alemanya, de manera que passà a governar no solament sobre les Espanyes –així és com figura, per exemple, en les monedes que circularen llavors: *Carolus* [d'Àustria] *et Johana* [d'Aragó] *reges Hispaniarum et Indiarum*–, sinó sobre una gran part d'Europa (els Països Baixos, el Franc Comtat, Àustria, el Milanesat, Nàpols, Sicília, etc.), amb institucions, lleis i llengües (castellà, català, francès, alemany, italià, basc, etc.) diferents. Amb l'apel·latiu "les Espanyes", la monarquia carolina volgué subratllar el caràcter nacionalment composicional dels seus dominis hispànics. Com un nou Carlemany, Carles I somià un Imperi universal i cristià, on el llatí, que esdevindria de fet llengua comuna a tots als estats, seria compatible amb les constitucions i llengües nacionals de cada reialme. Ell mateix s'expressà en català en adreçar-se als representants de les institucions dels regnes de la Corona d'Aragó.

El somni de Carles I no fou possible. Les complicacions en la política europea

l'induiren a cedir l'Imperi germànic al seu germà Ferran, i les Espanyes, al seu fill Felip I d'Aragó i II de Castella (1556-1598). Assejats per les potències emergents d'Europa i esglaiats per les conseqüències de l'expansió del protestantisme, el rei Felip impermeabilitzà ideològicament els seus dominis hispànics i, tot i que no alterà l'articulació política sobirana de la Corona d'Aragó i del regne de Castella, intentà, per la via dels poders fàctics (virreis, Inquisició, Reials Audiències, jerarquies eclesiàstiques, etc.), neutralitzar la sobirania dels estats de la Corona d'Aragó i marginar la llengua catalana. En la seua òptica i en la seua acció política, les Espanyes, o Espanya en el sentit humanista del terme (*Hispania*), es convertiren de fet en una "Espanya" de signe polític i cultural castellà, en què la Corona d'Aragó –la "coronilla de Aragón", en dirien alguns erudits castellans del segle XVII– apareixia cada vegada més com un apèndix. Així que, amb ell i amb els seus successors, la fórmula "les Espanyes" es convertí en un mer *flatus vocis*.

Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa (1557), del cavaller Cristòfol Despuig (1510-1574), es redacten en la transició entre les dues situacions suara descrites. Tortosí, però bon coneixedor de les ciutats de València i de Barcelona i de la seua classe social, lector crític de la historiografia catalana i castellana de l'època i amb una ideologia renaixentista i erasmista en consonància amb els ide-

als polítics carolins, Despuig, que fa intervenir en els "col·loquis" dos tortosins, Lívio i Fàbio, i un valencià, don Pedro, es troba en una posició privilegiada per a fer un bon diagnòstic de la situació sociopolítica i lingüística de les Espanyes. Ara i ací ens fixarem en els cinc aspectes, íntimament relacionats entre ells, que més se centren en la llengua catalana:

a) Els orígens de la llengua. Davant la circulació de la teoria llemosinista, apareguda a València i després acceptada en els cercles erudits d'arreu de les terres catalanes, segons la qual el valencià provindria de les terres "llemosines" (occitanes), Despuig posa en boca de don Pedro, amb una frase que en recorda una altra de molt coneguda de Francesc Eiximenis, que Catalunya és "nostra pàtria antiga", perquè "los valencians d'ací de Catalunya són eixits [...] i la llengua, de Catalunya la tenim".

b) El nom de la llengua. Davant el cantonalisme onomàstic que s'imposa per la subordinació de fet de la Corona d'Aragó a Castella dins la monarquia hispànica, ja des del regnat de Ferran II –"llengua catalana" en sentit restringit al Principat, "llengua valenciana" i "llengua mallorquina"–, i davant la mistificació llemosinista, Despuig empra sempre el nom de "llengua catalana" per al conjunt de l'idioma.

c) Els usos sociolingüístics. Davant la tendència de l'alta noblesa a adoptar públicament la llengua cortesana de la monarquia hispànica, Despuig, tot i reconèixer que el castellà és "gentil llengua" i que cal "saber-la les persones principals, perquè és l'espanyola [= hispànica] que en tota l'Europa se coneix", condemna i

EL TEMPS

Detall de la *Disputa del Sagrament*, de Rafael. L'obra de Despuig recrea un col·loqui entre un cavaller i un ciutadà tortosins, Lívio i Fàbio, i un valencià, Don Pedro.

reprova “lo ordinàriament parlar-la entre nosaltres, perquè de açò se pot seguir que poc a poc se lleve de rael la de la pàtria, e així pareixeria per los castells conquistada”.

d) La lleialtat lingüística. Davant les justificacions d'alguns compatriotes coetanis d'optar pel castellà en la literatura i, en general, en els usos cultes, en atenció a criteris ideològics (ser la llengua del rei) i utilitaris (ser la més coneguda), Despuig proclama: “No he volgut escriure-la en llengua castellana per no mostrar tenir en poc la catalana i també per no valer-me de llengua estranya per a llustrar i defensar la natularesa pròpia”.

e) L'articulació política de les Espanyes. Davant la tendència dels polítics i intel·lectuals castellans a reduir les Espanyes a una “Espanya” castellana i a ignorar o menystenir la singularitat política i cultural de la Corona d'Aragó, Despuig denuncia que “quasi tots los historiògrafos castellans estan en lo mateix de voler nomenar a Castella per tota Espanya” i reivindica el respecte a les “nacions d'Espanya” (*Hispania*). És

a dir, fa el mateix ús que Luís de Camões (1524-1580), el “príncipe dos poetas de Hespanha” (segons els seus editors portuguesos fins al segle XVIII), que, a *Os Lusíadas*, presenta els portuguesos com a “huma gente fortíssima de Hespanha”.

La reivindicació de la pluralitat lingüística i nacional de les Espanyes que Despuig hi va defensar xocava obertament amb la mentalitat castellanista i uniformista de Felip II de Castella, accentuada pels seus successors. Certament, les circumstàncies polítiques i culturals del moment hi ajudaren, però a Castella s'imposà cada vegada més la idea que calia castellanitzar políticament i culturalment la Corona d'Aragó. Respecte a això, són molt clares les recomanacions del valido don Gaspar de Guzmán, comte duc d'Olivares, al rei Felip IV de Castella (1625):

“Tenga V. M. por el negocio más importante de su Monarquía el hacerse Rey de España; quiero decir, Señor, que no se contente V. M. con ser Rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con

consejo mudado y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia, que si V. M. lo alcanza será el Príncipe más poderoso del mundo.”

La incapacitat dels sectors dominants castellans per a assumir la pluralitat nacional i lingüística de les Espanyes es demostrà a bastament amb la gestió política del comte duc, que provocà la revolta catalana i la portuguesa de 1640. Encara que la monarquia hispànica pogué retenir Catalunya, però no ja Portugal, i malgrat les recomanacions testamentàries d'un escarmentat Felip IV de Castella al seu fill i hereu Carles II de vetlar per la preservació d'aqueixa pluralitat, el bo i el cert és que Felip de Borbó, l'hereu designat per Carles II, s'encarregà de fer realitat l'esmentat consell del comte duc d'Olivares. El 29 de juny de 1707, després de la violenta ocupació dels regnes de València i d'Aragó, iniciada l'anterior 25 d'abril amb la victòria franco-castellana d'Almansa, el nou rei, Felip V de Castella, invocant el “justo derecho de conquista” i el dret al “dominio absoluto” sobre els seus súbdits, abolí la sobirania d'ambdós regnes –preàmbul de l'abolició de la de Catalunya, després de l'ocupació de Barcelona, l'11 de setembre de 1714–, “siendo mi voluntad que se reduzcan a las leyes de Castilla”.

De l'actitud de subtil i induïda castellanització lingüística que denuncià Despuig (“pareixeria per los castells conquistada”), Castella passà a un primer intent d'ocupació militar de Catalunya, dut a terme pel comte duc d'Olivares, que hauria arressagat la resta de la Corona d'Aragó. El segon intent, 1707-1715, ja s'estengué a tots els estats de la Corona d'Aragó, i Felip de Borbó no dubtà a aplicar, quant a la llengua, “instrucciones y providencias muy templadas y disimuladas, de manera que se consiga el efecto sin que se note el cuidado”. A partir dels decrets d'annexió de València i d'Aragó (1707), de Catalunya (1715) i de Mallorca (1716) a Castella, la violència estatal (el “justo derecho de conquista”) ha contaminat tota l'acció executiva, legislativa i judicial d'una Espanya ja confosa *manu militari* amb Castella, que Despuig no arribà ni hauria arribat a concebre en el context de la lliure unió d'estats hispànics que ell va conèixer.

Antoni Ferrando